

Međunarodno pravo - crta ispod koje se ne ide

Piše Davor VIDAS*

Dame i gospodo! Veliko mi je zadovoljstvo biti ovdje s vama¹.

Knjiga koja je danas pred vama doista nema osobito velik broj stranica. No ipak, ona je pripremana i pisana u razdoblju od gotovo pet godina.

Moguće je da tanje knjige imaju i svoju praktičnu stranu. U današnjem tempu života, takve knjige imaju nešto bolje izgleda da ih se – stigne cijele pročitati...

Što se tiče ranijih razdoblja, možda nam i ona pružaju neku utjehu. Povijest prava mora zna za jednu knjigu koja je imala još manji broj stranica od ove. Imala je samo 60-ak stranica. Ta je knjiga objavljena prije točno 400 godina, u proljeće 1609. Napisao ju je Hugo Grotius. Naslov joj je bio "Mare liberum" (Sloboda mora). Tom su knjigom s nevelikim brojem stranica, međutim, postavljeni temelji prava mora – temelji na kojima ono počiva i danas. Temelji ne moraju biti opsežni, ali moraju biti čvrsti.

Pritisaci na Jadran

Za ovu knjigu koju danas predstavljamo, moramo se nadati da njezina aktualnost ipak neće opstati daljnjih 400 godina. Tema joj je aktualna odveć dugo, gotovo punih 18 godina, i ponekad se čini kao da kraja te aktualnosti nema na horizontu... No ipak, danas predstavljamo knjigu za koju se moramo nadati da će njezina glavna tema, otvoreno pitanje razgraničenja između Hrvatske i Slovenije, biti aktualna – što kraće vrijeme!

Ali se isto tako moramo nadati – i ne samo nadati, već štoviše djelovati, nastojati – da podnaslov ove knjige bude sve aktualniji. Važnost međunarodnog prava za položaj Hrvatske moramo sve jasnije i sve više uvidati, sve glasnije i sve šire isticati.

Mi ovdje govorimo o pitanjima koja su od osobitog interesa i velike važnosti za Hrvatsku. Pri tome ne mislim samo na ovaj, tako akutan, granični spor. Riječ je o mnogo širim i mnogo složenijim pitanjima.

Posljednjih smo godina svjedoci sve većih i većih pritisaka na Jadran. Svjedoci smo sve ozbiljnijeg dovođenja u pitanje prava što ih Hrvatska ima na Jadranu. Ta su prava, kao i njihovo ostvarenje, zaštićena međunarodnim pravom. Ali to ne znači da govorimo o inzistiranju na pravima koja bi bila sama sebi svrhom. Mi govorimo o pravima koja osiguravaju same temelje položaja Hrvatske kao zemlje.

Premda je složenost teme takva da bi se o njoj moglo govoriti nadugačko i naširoko, ja ovdje danas neću govoriti dugo. I o najvećim i o najslabijim temama, glavne poruke mogu biti kratke i jasne.

Mala važna zemlja

Položaj Hrvatske na Jadranu, te njezina primorska i pomorska obilježja, sežu u davnu povijest i trajno određuju Hrvatsku kao zemlju i Hrvate kao narod. Ta su obilježja Hrvatske toliko snažno naglašena da ih se dobro vidi iz svih centara moći današnjice.

Tek letimičan pogled na geografsku kartu pokazuje da je Jadran more duboko uvučeno u europsko kopno. Tu Hrvatska pod svojom suverenosti drži čak 6278 kilometara obalne crte, računajući i onu oko više od tisuću otoka. To je 75 posto duljine svih jadranskih obala. Važno je redovito naglašavati duljinu te razvedene i, za sada, još ipak očuvane obale. Jer, dogodi li se veća ekološka katastrofa na moru, Hrvatska je ta koja će snositi krupne posljedice. Pri tome zato treba misliti na svaki pojedini kilometar obale. Sve je to važno ne samo iz ekonomskih i ekoloških, nego i iz demografskih, povijesnih, pa i estetskih, i raznih drugih razloga. Važno je, isto tako, uvijek gledati gdje se ta obala nalazi. Ona je na istočnoj strani Jadrana, kojoj u zaleđu gravitira više razvijenih zemalja. Neke od tih zemalja su bez vlastite morske obale. "Dionice" geopolitičke vrijednost hrvatske jadranske obale time se dižu do visokih iznosa.

Kada danas predlažemo da se izradi Deklaracija o položaju i pravima Hrvatske na Jadranu, imamo na umu da je Hrvatskoj danas potrebna nova, jasna svijest o vlastitu položaju na Jadranu. Više nego na politici i političarima, odgovornost je na hrvatskim intelektualcima – na znanstvenicima i stručnjacima, na znanstvenim i stručnim institucijama – da tu svijest artikuliraju u nepobitnim činjenicama. Jasno, utemeljeno i istinito.

Najveća je snaga međunarodnog položaja Hrvatska geostrateška važnost jadranskog prostora

Očuvana obala i čisto more su danas, za širu inozemnu javnost, dominantna obilježja prepoznatljivosti Hrvatske kao zemlje. Istodobno se na tom prostoru isprepleću krupni geostrateški interesi, koji bi, osim probitaka, mogli sobom donijeti velike rizike za hrvatsku obalu i more. Stoga Hrvatska doista mora znati odgovarajuće postupati.

Jer, ima li, čak i procentualno, ista značajnije što će Hrvatska sutra unijeti u Europsku uniju, od tih 6278 kilometara obale i otoka, te pripadajućeg mora?! Dok će drugo unositi u promilima, ovdje je riječ o značajnim postotcima, čak i u europskim razmjerima. Europski povjerenik za pomorstvo i ribarstvo više je puta naveo podatak prema kojem zemlje Europske unije imaju ukupnu obalnu crtu od oko 68.000 km. Prema tome, hrvatski bi dodatak od skoro 6300 km obale i za Europu mogao biti velik i značajan.

Zato je, prije svega na razini politike, osobito važno da Hrvatska ne djeluje ili misli tek lokalno, nego da sve više uvida svoj položaj – i u regionalnim i u europskim, pa čak i u globalnim parametrima. Njezina politika mora biti vođena i usmjeravana mnogo više strateški i dugoročno-planski, umjesto dnevno-taktički i kratkoročno.

Plovidba i balast

Hrvatska je kao zemlja po svojoj relativnoj snazi mala – ali je ona po svojem položaju na Jadranu važna. Taj temeljni nesrazmjer, koji je već do sada osjetila, Hrvatska će sve više uvidati – a mnogi će se potruditi da joj u tome pomognu. Moramo biti svjesni toga da se krupni interesi s obzirom na Jadran, najblaže rečeno, ne podudaraju nužno s onima što ih ima Hrvatska, sa svojom dugačkom, važno smještenom jadranskom obalom. Zato je Hrvatska i nedavno nailazila, a i ubuduće će nailaziti, na teškoće, pa i na krizne situacije na svojem međunarodnom putu.

Iz svih tih razloga, Hrvatska mora sama sebe početi mnogo jače doživljavati kao mediteransku zemlju. Ona mora početi uvidati, i štoviše "nametati" na međunarodnoj razini, svoje središnje obilježje. U svemu tome, kad teškoće nastupe, za hrvatsku je politiku s obzirom na Jadran ključno znati što je balast koji se s broda smije baciti, žrtvovati da bi se plovilo dalje – a što sačinjava osnovnu konstrukciju samoga hrvatskoga broda.

Prava Hrvatske na Jadranu; međunarodno dogovorene i legitime mjere zaštite Jadrana i očuvanja njegovih resursa; zahtjev za jednakopravnošću i vladavinom prava; zahtjev za određivanjem hrvatskih granica na moru temeljem međunarodnog prava – sve su to nužni dijelovi tog hrvatskog broda, a ne balast koji se u oluji može, dapače, smije, odbaciti. Odbacuje li te

ključne elemente, Hrvatska će u međunarodnoj politici ploviti nošena tek snagom nailazećih valova i promjenama smjera vjetrova, a ne više svojim postavljanjem jedara. Ona će, drugim riječima, gubiti manevarski prostor kojeg joj njezin važan položaj na obali Jadranskoga mora inače može omogućiti. Takvu plovidbu jedna izrazito pomorska nacija sebi ne smije dozvoliti. Kad zapušu jaki vjetrovi, ona mora znati postavljati – a ne tek spuštati jedra!

Naše more i Europa

Budućnost Hrvatske jest u Europskoj uniji. No, Hrvatska tu budućnost neće osigurati odustajanjem od svojih prava na Jadranu. Nedvojbeno je tek da bi Hrvatska na taj način bitno oslabila svoj položaj na Jadranu, a da za uzvrat nema nikakvih garancija što bi time postigla na putu prema Uniji.

Za hrvatske je političare u ovom trenutku ključno uvidjeti da je najveća snaga međunarodnog položaja Hrvatske upravo u geostrateškoj važnosti jadranskog prostora – važnosti hrvatske jadranske obale i otoka, i pripadajućeg mora, koje ona ima pravo i dužnost zaštititi.

U sadašnjoj je situaciji zato potrebno jasno uvidjeti da je hrvatski narod opredjeljen za Europu, ali i za primjenu hrvatskih prava na Jadranu. Za primjenu koja uvažava prava i legitime interese drugih, ali pri čemu je međunarodno pravo – a ne tek politička snaga – ključni vrijednosni kriterij.

Takvo opredjeljenje hrvatskog naroda sadrži mandat za odgovorno i promišljeno, štoviše strateško vođenje i proeuropske i jadranske politike – uvijek na temelju međunarodnog prava i načela jednakopravnosti. Drugim riječima, onako kako to proklamira i sama Europska unija, čijom bi punopravnom (a ne tek formalnom) članicom Hrvatska jednoga dana željela – i trebala – postati.

Klesanje činjenica

Hrvatsko je ime neraskidivo vezano uz jadransku obalu, otoke i more. Ono je tu, prije skoro tisuću godina, uklesano i u kamenu ploču – u Baščansku ploču – i u njoj je ostalo do današnjeg dana. A danas je Hrvatska, kao samostalna zemlja, u cijelom svijetu prepoznata po svojoj jadranskoj obali i moru. Po važnosti tog prostora, Hrvatska može biti važna i u svijetu međunarodne politike. U kojoj će mjeri ona to biti, to uvelike ovisi o Hrvatskoj samoj.

Jadranski je prostor, bez sumnje, kičma strateškog položaja Hrvatske. Ali ujedno i glavna odrednica njezinog identiteta u svijetu – zemlje danas svuda prepoznate po kristalnom moru i

tisuću otoka rasutih u njemu. Desetak ili petnaestak minuta nije dostatno za iscrpno opisivanje važnosti, ali ni za ocrtavanje ljepote svega toga. Potrebne bi bile tisuće i tisuće minuta. No, ponekad treba biti dovoljna i samo jedna. Jer i jedna minuta mora biti dostatna za ono ključno! Za ono što je pred nama – što bi trebalo biti pred nama. Mi danas moramo klesati činjenice o položaju i pravima Hrvatske na Jadranu – ne više u kamenu, ali niti samo ostavljati ih lako promjenljivim političkim odlukama. Mi smo odgovorni za to da činjenice o položaju i pravima Hrvatske na Jadranu klesemo u svijesti hrvatskog naroda.

U niz je prijelomnih razdoblja, pa i u najtežim trenucima, hrvatska intelektualna elita u ključnim pitanjima uspijevala dotaknuti, probuditi svijest široke javnosti. Ne treba ići daleko u povijest. Prije samo četiri desetljeća je "Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika" pokazala da papir – da svijest – na dulje staze može biti jača i od kamena i od politike.

Danas je Hrvatskoj potrebna nova svijest – jasna svijest o njezinom položaju na Jadranu. Odgovornost je na hrvatskim intelektualcima – na znanstvenicima i stručnjacima, na znanstvenim i stručnim institucijama – da tu svijest artikuliraju u nepobitnim činjenicama. Jasno, utemeljeno i istinito!

Iz svih tih razloga, ja bih zaključio ove kratke napomene jednim prijedlogom. Prijedlogom da se pristupi izradi jedne nove deklaracije – Deklaracije o položaju i pravima Hrvatske na Jadranu.

Kada danas predlažemo da se izradi takva Deklaracija o položaju – to više ne trebamo raditi kao opreku, nego kao potporu političkim činocima. Isto tako, danas takve prijedloge ne moramo iznositi u tajnosti. Danas se, tek, moramo nadati što većoj javnosti. Javnosti o tome kolika je važnost i koliki je domašaj položaja i prava Hrvatske na Jadranu.

A taj će položaj i ta prava, kad se sve sagleda i zbroji, moći osigurati samo jasna svijest hrvatskog naroda.

* Redovni profesor, direktor Odjela za pomorstvo i pravo mora u Institutu Fridtjof Nansen u Oslu, član je Međunarodnog savjeta Instituta za pravo mora pri američkome Sveučilištu Berkeley te supredsjedatelj Grupe pravnih stručnjaka za Sredozemno more pri Svjetskoj uniji za zaštitu prirode; gost profesor na posljediplomskom studiju za pravo mora Pravnog fakulteta Sveučilišta u Splitu. Autor niza knjiga o pravu mora, zaštiti morskog okoliša i polarnim krajevima objavljenih u Cambridge University Pressu, Kluweru, Martinus Nijhoff – Brillu.

¹ Govor održan u Ilirskoj dvorani HAZU na promociji knjige Hrvatsko - slovensko razgraničenje